

প্ৰকাশমান নাটক শাস্ত্ৰত উৎসুক হৈছে। আব পণ্ডিত-সমুদ্ৰত চন্দ্ৰ সদৃশ হৈয়া গীত মুক্তাপঞ্জিক নিৰ্মল কৰিছে।" সামৰণিত, "এখন শুভঙ্কৰ কবি গ্ৰন্থৰ সমাপ্তিত নৃপাদিব আশীৰ্বাদ বিধান কৰে। সমস্তে জয়যুক্ত বাজাসকলৰ পবম্পৰে মৈত্ৰি বাঢ়োক, কীৰ্ত্তিও বাঢ়োক, সন্ত-সকলৰো আপদ নষ্ট হওক, পুণ্যৰসকলৰো কীৰ্ত্তি বৃদ্ধি হোক। নীতিও বেখা জীৱ সদৃশ আনন্দপূৰ্ণ বদন হৈয়া সৰ্বদায়ে হৃদয়ত আশীৰ্ব কৰিয়া প্ৰতি দিবসে মন্ত্ৰীসকলৰ বদনক চুম্বন কৰোক।"

কবিৰাজ চক্ৰবৰ্ত্তীৰ বামনাবাস্তৱৰ ভাস্কৰীৰ কথা-ভাঙনি ১৬৯৫ খৃঃ মানত ৰাজকোঁৱৰসকলৰ শিক্ষাৰ বাবেই কল্পসিংহই লিখোৱা বুলি বুজিব পাৰি; এই জ্যোতিৰ শাস্ত্ৰখনি জ্ঞান-বেলি গ্ৰন্থ-তৰা আদিৰ স্থান নিকপণত আবস্ত কৰি চন্দ্ৰগ্ৰহণ-সূৰ্য্যগ্ৰহণত শেষ কৰা হৈছে। স্কুমাৰ বৰকাঠৰ সূচিত্ৰিত হস্তী-বিভাগৰ কথা-পুথি মহাৰাজ শিৱসিংহ (১৭১৪—৪৪) আৰু তেওঁৰ বাণী অম্বিকাব আদেশত লিখা, আৰু দিলবৰ আৰু দোবাই নামৰ দুজন শিল্পীয়ে অতি বিতোপনকৈ চিত্ৰিত কৰা। ইয়াত হাতীৰ বিবিধ জাতি, ইহঁতৰ ৰোগ আৰু চিকিৎসা আদিৰ কথা বৰ্ণোৱা আছে; আৰু অত্যাচ চিত্ৰৰ উপৰিও আহোম ৰাজসভাৰ চিত্ৰ বিশেষৰূপে দিয়া হৈছে। ইয়াৰ ভাৰাও প্ৰাঞ্জল (অধ্যয়ন, ১৮২ পিঠি)।

অপ্ৰভাত কোনো লেখকে আ: ১৭৪০ ত ঘোৰা-নিদান পুথি লিখে; ইয়াত নানা জাতিৰ ঘোৰাৰ বিৱৰণ, সিহঁতৰ ৰোগ আৰু চিকিৎসা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিছে; যেনে, "জিঞ্জিনিয়া বাত হলে তিনি খোজ মানক লাগি ঠেঙ্গ চোচোবাই। যত বাখৰ আছে মানে সৱাকো লব আৰু কলা খাব মাহডালি সহিতে ৰান্ধি খৱাব।" কাশীনাথৰ অঙ্কৰ আৰ্য্যা কথা-পুথিও ঠিক এই বৃগৰে। বাণীশ এজনে কামন্দকৰ সংস্কৃত নীতিসাৰৰ কথা-ভাঙনিকপে নীতি-লতাৰুৰ কমলেশ্বৰ সিংহৰ (১৭২৫-১৮১০) ৰাজস্বত বচো।—

"নীতিৰ সাগৰ ইটো শাস্ত্ৰ মনোহৰ। ভাস্ক পঢ়ি শুনি জ্ঞানী হোৱে সৱে নৰ ॥

জয়তু কমলেশ্বৰ সিংহ নৰপতি। বিস্ক সৱক পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সমৰ্থিত ॥

ৰাজ-জননীৰ আজ্ঞা যন্তে শিবে ধৰি। উণতি বাণীশ দ্বিজে বোলা হবি হবি ॥"

সি সম্প্ৰতি অসম বুৰঞ্জী পুৰাতৰ বিভাগৰ পৰা প্ৰকাশিত হৈছে। তাৰ গল্প প্ৰাঞ্জল। (অধ্যয়ন, ১৮০ পিঠি)

আহোমবিলাকেই যদিও বুৰঞ্জী লিখা প্ৰথা আদিত্তে অসমত ছয়ুৱায়, তথাপি পোনতে তেওঁলোকে কেতিয়া অসমীয়াত বুৰঞ্জী লিখিছিল ঠাৱৰ হোৱা নাই; কিয়নো পোনতে তেওঁলোকে নিজ ভাষাতহে লিখিছিল, আৰু অসমীয়া আয়ত্ত কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ অনেক কাল লাগিছিল নিশ্চয়। চুহুংয়ুং বা দিহিঙীয়া বজায়ে (১৪২৭-১৫৩২) জয়ে জয়ে স্বৰ্গনাৰায়ণ বুলি হিন্দু উপাধি লোৱা কথাই তেওঁৰ হিন্দুৱানী মনোবৃত্তি স্পষ্টভাৱে দেখুৱায় বুলি ধৰিব পাৰি। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে গোলাঘাটৰ ডেকিয়াল মৌজাত পোৱা স্বৰ্গনাৰায়ণ মহাবাজ্যৰ আখ্যান বোলা পুঁথখনেই অতি পুৰণি বুলি অনুমান কৰা হয়; আহোম বজাসকলৰ উৎপত্তিত আৰম্ভ কৰি চুটিয়া ৰাজ্য আৰু ধনসিৰি পৰ্যন্ত ১৪৪৮ শকত (১৫২৬ খৃঃ) কছাৰী ৰাজ্য অধিকাৰ কৰালৈকে ইয়াত সকলো ঘটনা অসমীয়াত লিখা হৈছে; গোস্বামীয়ে এই বাবে এই পুঁথিৰ কাল ১৫২৬ খৃঃ বুলিছে; যেন ইয়াক দৈনিক টোকাৰ দৰে লিখা হৈছিল আৰু ই কোনো অসমাপ্ত কাৰ্য্য নহয়। এই যতত সম্পূৰ্ণ হৰিভব দিয়া কঠিন হলেও আহোমবিলাকে যে অসমীয়া ভাষা আয়ত্ত কৰোঁতে আঁঠেৰ বা তিনি শ বছৰতকৈ সৰহ কাল নিশ্চয় নালাগিছিল তাত সন্দেহ নাই; গতিকে পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষভাগৰ পৰাই তেওঁলোকে অসমীয়া বুৰঞ্জী লিখাৰ চেষ্টা কৰা বুলি সহজে ধৰিব পাৰি। ইয়াৰ বাহিৰে “অকণোদই” কাকতত ১৮৫০ৰ আগষ্টৰ পৰা ১৮৫২ৰ আগষ্টলৈকে ধাৰাবাহিকভাৱে পুৰণি অসম বুৰঞ্জী ওলায়; ই অন্ততঃ ষোড়শ শতিকাৰ শেষ বা সপ্তদশ শতিকাৰ আগছোৱাৰ গুণ। সাঁচিপাতৰ লিখা চক্ৰধ্বজ সিংহৰ (১৬৬৩-৭০) কাললৈকে থকা আহোম দিনৰ বুৰঞ্জী ‘স্বৰ্গনাৰায়ণদেৱৰ যুজ্ব চৰিত’ আৰু ৰুদ্ৰসিংহৰ (১৬২৬-১৭১৪) কাললৈকে বৰ্ণোৱা আন এখন সাঁচিপতীয়া পুঁথি “স্বৰ্গনাৰায়ণদেৱ মহাবাজ্যৰ জন্ম চৰিত্ৰ” গুণ অষ্টাদশ শতিকাৰ আগছোৱাৰ হোৱাও অসম্ভৱ নহয়, তাৰ পাছৰ হব নোৱাৰে। ইয়াৰ বাহিৰেও অসমৰ বুৰঞ্জী পুৰাতত্ত্ব বিভাগে কিছুমান বুৰঞ্জী প্ৰকাশ কৰিছে। দাঁতিয়লীয়া বুৰঞ্জীৰ গুণ আদিৰ বিজ্ঞানসন্মত আৰু তুলনামূলক আলোচনা নহলে অসমীয়া গুণৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাস থিব কৰা কঠিন (অধ্যয়ন, ১৮৪-৫৬ পিঠি)।

এই পুৰণি বুৰঞ্জীবিলাকৰ ঠায়ে ঠায়ে অসমৰ সামাজিক বুৰঞ্জীৰো বৰ্ণনা সজুলি আছে। ইন্দ্ৰবংশৰ উৎপত্তিৰ প্ৰসঙ্গত : “শ্ৰীকৃষ্ণায় নমো নমঃ। আগৰ কপত। শ্ৰীল স্বৰ্গদেৱ বীৰ্য্যনুপগু কৰ্ত্তব্যম্ যুজ্জম্। লাক্ষ্মি ভাংসিং শকত

ব্ৰহ্মাৰ দৈনন্দিন প্ৰলয় হল। লাক্ষ্মি কামুতত পৃথিবী পৃথি টান পৰিলে। লাক্ষ্মি কাংসনত লাউ কলে : সেই বছৰতে লাউ ফুটি মনুষ্যসকল জন্মিলে। লাক্ষ্মি দাপবাওত মনুষ্য অজিলে : প্ৰজা নাবাঢ়িলে। পাচে সেই বছৰত ইন্দ্ৰ দেৱতাৰ বৰ পুত্ৰ এবাই ফালুৱে আহি বিস্তৰ মনুষ্য অজিলে। লাক্ষ্মি বৈমিত শকত সৃষ্টি স্বৰ্গলই গল। পাচে সেই বছৰতে দেওবাজে খাওলিপ্ৰাণি খাওবাকচেং এই দুই পণ্ডিতক পঠাই পৃথিবীত মনুষ্য শিকাই-বুজাই যাব দিলে।” (অকণোধই ১৮৫০-৫২ খু:)। “পূৰ্ব প্ৰলয়ৰ অন্তে ব্ৰহ্মা তিনি বাব মামুহ অজিব নোৱাৰি লাউ কলত তাৰ ভিতৰত মামুহ হুই লাউ ফালি ওলায়, একো নাজানে। পশু প্ৰায় হেন দেখি ইন্দ্ৰে ব্ৰহ্মাক পাঁচি পঢ়াই দেখাই-সুনাই থাকিব দিলে। তাৰে পৰা সকলো জানিলে গুনিলে। এই শাস্ত্ৰৰ মতে এয়ে প্ৰলয়। পাচে সভ্য যুগ প্ৰীতিতে গল। একে মহেন্দ্ৰতে একে মাৰৰ পো হেন হৈ ভাত খাইছিল। হিংসা-ঘেৰ কাবো কতো নাই।” (বীহপড়ীয়া বুৰঞ্জী)। আহোম বজাই কছাৰী বজাৰ দূতৰ লগত হোৱা কথা-বাৰ্ত্তাৰ গল্প : “বৰ্ণাহা: ৰাজ্যৰি ব্ৰাহ্মণৰ ঘোদাৰাৰ বকৰা, ঈশ্বৰদেৱৰ আজ্ঞায়ে সোধে : ‘ও পাণিমা চুউঙ্গ, তুমি যেখন আহাঁ তেখন তোৰ শ্ৰীশ্ৰীহেড়ম্বৰ হেড়ম্বৰ মহাবাজা মহাবাণী পাত্ৰা-মাত্য গো-ব্ৰাহ্মণ নব-নাৰী প্ৰাণী-প্ৰজা থল-পৰ্বতীয়া লোক সমস্তবো কুশল ?’ ‘ও দেৱ, আমি যেখনে আহৌ তেখনে কুশল।’ ‘বাক, তোৰ হেড়ম্বৰ মহাবাজাৰ চতুৰ্পাশে অনেক ছত্ৰ আছে, সেয়ে বা পৰভাৱে আচৰিছে না।’ ‘অ’ দেৱ, ঈশ্বৰৰ তেজ-শক্তিৰ বলত গোসাঁই-গোসানীৰ কুপায় কোনো ছত্ৰে পৰভাৱো কৰিতে নাপাৰিবে। নিকপত্ৰে গো-ব্ৰাহ্মণক স্বৰ্গে প্ৰাণী-প্ৰজা সকলকে সমভাৱে প্ৰতিপাল কৰি মহাবাজা কুশলে আছে।” (দাঁতিৱলীয়া বুৰঞ্জী)

আহোমৰ বিবাহ-পদ্ধতি সম্পৰ্কে গল্প : “ৰাজা সাতৰবীয়া আহোমৰ ঘৰৰ ঘোৱাং ছোৱালী কুঁৱৰী কবিবলৈ নিয়ে। যদি কোন শূদ্ৰাদি ফুকন বকৰাৰ ঘৰত ভাল ছোৱালী থাকে, বাপেকেও দিয়ে, অকস্মাৎ তাকে কুঁৱৰী কবিবলৈ নিয়ে। শূদ্ৰাদি ঘৰৰ ছোৱালী হলে হিন্দু মতে বিয়া কৰি নিয়ে : আহোমৰ হলে চক্ৰং বিয়া কৰে। বজালৈ হলে বজা-ঘৰলৈকে বাপেকে সহিতে ছোৱালী নি চক্ৰং কৰে। ৰাজ্যৰ জীৱনী বা অল্প আহোমৰ হলে ছোৱালীৰ ঘৰতহে চক্ৰং কৰিব পায়।” (“বীহী” ১৩শ বছৰ, ১৬৯-৭০ পিঠি)। আহোম বজাৰ বং-ধেমালি বিষয়ে গল্প : “চবাই: চোঙত কল্পনা ক্ৰমে আহি যিমান সবহ হব সিমান সবহকৈ সৰু

মাছ দিবলৈ ধৰে। সেইদৰে ক্ৰমে বনবীয়া কছৱা আহি এক হাজাৰ বাৰ শ গোটখাই থাকেহি। গধূলি উৰি যায়, বাতিপুৱা গোট যায়হি। এইদৰে ছয়-সাত ঠাইত চবাইচোং পাতে। যিকালে পুহ মাঘ মাহে শেনব পৰীক্ষা পাতে, তাকে বাউলি দিয়া বোলে। প্ৰথমে কিছু অন্তৰতে পাব এটা ৰান্ধি ঠাৱ চকুৰ পৰা গিলিপ গুচাই শেনব ভৰিত দীঘল ডোল লগাই যেই ডোল ধৰি মেলি দিলে, যদি শেনে পাব কোবাই পুনৰ আহি শেনচোৱাৰ হাত পৰেহি, তেতিয়া ভৰিৰ দীঘল ডোল গুচাই চোলা জৰীৰ নিচিনা বাটপতীয়া চুটি ডোল লগাই মেলি চাব। তাতো যদি শেন ঘূৰি হাতলৈ আহে, তেতিয়া চকুৰে দেখাত দিয়ে। তামো পৰা শেন যদি ঘূৰি আহিল, তেতিয়া পাৰবা কোবত মাম্বুহ দুই চৈত কৰে ক্ৰমে পাব ধকাত। অনেক মাম্বুহ ধকাতো যদি শেন গৈ পাব কোবাই মাৰি ঘূৰি আহে তেতিয়া বাউলি শেন আহিছে বুলি ৰাজা (বা) ডাঙৰীয়াড শেনচোৱা বৰুৱাই জনালে, মন গলে ৰাজা বা ডাঙৰীয়া এওঁবিলাকো সমাবোহে গৈ সেই বাউলি চায়গৈ।” (‘বাহী’, ১৩শ বছৰ, ৪০২-০৫ পিঠি)

আহোম ৰজাৰ মৈদাম বিষয়ক গল্প : “এই দেশৰ স্বৰ্গদেৱসকল পৰকাল হলে তেওঁবিলাকৰ মৃত্যু-শবীল ৰক্ষা-অৱস্থা আছিল। যদি মৃত্যু হল তেওঁৰ মুখে ডাঙৰীয়াসকলে নকৈ এজন ৰজা নাপাতে মানে ৰাজাৰ মৃত্যু-বাৰ্তা ঘৰে-পৰে কোনেও নাজানে আৰু কোনেও কৰ নাপায়। নকৈ হোৱা ৰজাই আক্ৰা দিলেহে নতুন পেড়া কাটি হেৰুল-হাইতালে বোলাই সোপপানী খটাই সেই পেড়াৰ ভিতৰত কাপড়-কানি তুলি-তলিচা পাৰি মৃত ৰজাৰ দেহ ভবাই বাখিব পায়। আৰু সেইজনা জীয়াই ধকাত তামুলি, পাঁচনি, পিকদান ধবা, হেংদান ধবা, জৰা ধবা, চৌৱৰ ধবা, ধনখোৱা ধবা, চাংমাই, ৰাঙ্কনি, গা-চোৱা, ফুলচোৱা, লিগিব’ এইদৰে অনেকটি লা-লিগিৰা লগে সেইদৰে মৰাব লগত দিছিল। অতি কয়েও এই দহজন লোক পৰিচালক নহলেই নহয়। সেই মাম্বুহ লুখুৰাসন খেলৰ আনি প্ৰতিজনে সেই এক এক বিষয় দি মৰা ৰজাৰ লগত দিব পায়। কেতিয়াবা দুই চাৰিজন ঘৰফলীয়া খেলবো দিমে। আৰু মৰা ৰজাৰ শৰ আৰু পেৰাৰ ভাব ঘৰফলীয়াই মূৰৰ ফালে আৰু লুখুৰাসনে ভৰিৰ ফালে লব পায়।” (অকণোদই, ১ম বছৰ, ১৮৪৬ পৃঃ)।

নবা, চুটিয়া, ত্ৰিগুৰা, জয়ন্তা আদি জাতিৰ জন্ম-কথাৰ গল্পও বিভোপন ; সন্দেহ নাই (অধ্যয়ন, ১৮৬-৮৭ পিঠি)। তুঙ্গখুলীয়া বুৰঞ্জীৰ গল্প তুলনাত আধুনিকতম

আহোম বুৰঞ্জী বুলিব পাৰি ; এই বুৰঞ্জী তুঙ্গখুঙ্গীয়া বজাসকলৰ ঘাইকৈ বাজেখৰ সিংহৰ (১৭৫১-৬৯) পৰা কমলেশ্বৰ সিংহলৈ (১৭৯৫-১৮১০) আধা শতিকাৰ ওপৰ কালৰ ছবছ আৰু নিৰ্ভৰযোগ্য কাহিনী। ইয়াৰ লেখক শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাই ইয়াৰ ৰচনাৰ সঠিক সময় দিছে ; আৰু বহুত ঘটনা এওঁ প্ৰায় চকুৰে দেখা আৰু নিজে শ্ৰেষ্ঠ বিষয়াকৰূপে অনেক ঘটনাত ভাগ লোৱা।

লি'চৰতি হৈ ধকা অসংখ্য বুৰঞ্জীৰ বাচকবৰ্ণীয়া কেখনমান বুৰঞ্জী গল্প অসমীয়া কথা-সাহিত্যৰ ক্ৰমবিৱৰ্ত্তনৰ প্ৰমাণ উদ্ধৃত কৰা হল। উত্তৰ-বৈষ্ণৱ যুগ স্বৰূপতে পঞ্চতৰ্কৈ গল্প সাহিত্যৰ ক্ৰম-বিকাশ আৰু উৎকৰ্ষৰ যুগ ; বৈষ্ণৱ-গল্প তাৰ এফাল, আৰু বুৰঞ্জী-গল্প আনটো ফাল। এফালে ঘাইকৈ সত্ৰ-সমূহ আৰু ইফালে আহোম ৰাজসভা, অসমীয়া গল্পৰ এই দুই শিক্ষালয়ৰ পৃষ্ঠ-পোষক বুলি সাধাৰণভাৱে কব পাৰি। ভাৰতৰ প্ৰাদেশিক ভাষাৰ গল্পৰ প্ৰথম পিতা শঙ্কৰদেৱে ভাষাৰ গাভীৰ্য্য, সাহিত্যৰ সৌন্দৰ্য্য আৰু শাস্ত্ৰীয় মৰ্যাদা ৰক্ষা কৰিবৰ বাবে অসমীয়াত ব্ৰজবুলি যেনেকৈ ব্যৱহাৰ কৰিছিল, পৰবৰ্ত্তী গল্পলেখক ভট্টদেৱ ৰঘুনাথ আদিয়েও সেই হেতুকেই উড়িয়া প্ৰভৃতি ভাষাৰ অনুকৰণত "কহন্ত", "বোলন্ত" আদি অসমীয়াৰ সাধাৰণতে অপ্ৰচলিত ক্ৰিয়ারূপ আৰু সমধিক তৎসৰ শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি তেওঁলোকৰ ৰচনা তুলনাত গধুৰ আৰু সামান্ত্যভাৱে হলেও সংস্কৃতগন্ধী কবিবলৈ প্ৰয়াস পাইছিল, আৰু বৈষ্ণৱ লেখকৰ আধ্যাত্মিক সমতলৰ বিষয়-বস্তুৱেও প্ৰকাৰান্তৰে তেওঁলোকক তেনে কবিবলৈ বাধ্য কৰিছিল ; আৰু বিপৰীত ফালে, বুৰঞ্জীৰ গল্প বৈষ্ণৱিক আৰু ৰাজকৌৱৰ আৰু সাধাৰণতে নিৰক্ষৰ জন-গণৰ উদ্দেশ্যে লিখা বাবে অধিক ব্যৱহাৰিক নহৈ নোৱাৰিছিল। কিন্তু প্ৰায় একে বিধৰ বিষয়-বস্তুত বুৰঞ্জী-গদ্যত : "পূৰ্বে ৰাজা মুৰ্খিষ্ঠিক পাঞ্চ ভাই ভাৰ্য্যা সহিত কুট মন্ত্ৰণা কৰি ৰাজ্য-সম্পত্তি হৰিয়া লৈলেক দুৰ্য্যোধনাদি-সকলে, তত্ৰাপি কালচক্ৰৰ গতিৰ দ্বাৰায় মুৰ্খিষ্ঠিৰহে চক্ৰবৰ্ত্তী ধবলীমণ্ডলৰ ৰাজ-বাজেশ্বৰ হৈ বহিল ; দুৰ্য্যোধনাদিৰ কুট মন্ত্ৰণা আপোনাৰ লগতহে গল, যশধৰ্ম্ম কিছু নৰহিল, এতেকে লোভ কবিৰ নাপায়।" (কামৰূপৰ বুৰঞ্জী, ১১৩ ছেদ)। সময়াময়িক বৈষ্ণৱ গদ্যত : "নাৰদে কহন্ত, তদনন্তবে পাত্ৰমন্ত্ৰীগণে ভৰতক ৰাজা হইতে বুলিল : তৰতে বোলন্ত, জ্যেষ্ঠ ভাই গুৰু থাকিতে কেনে ৰাজা হইবো, কিন্তু শ্ৰীৰামৰ চৰণ দেখিতে বনে চলিবো, এখন সৈন্ত জুড়াব। হেন শুনি পাত্ৰমন্ত্ৰীগণে বঙ্গ মন হই সেনা জুড়াইলা।" (কথা-বায়ান, ৰঘুনাথ)।

কিন্তু এই বিজ্ঞানি বাহ্যিক মাত্ৰ; ইয়াতকৈ চাব লগা কথা হৈছে, বৈষ্ণৱ আৰু বুৰঞ্জী গদ্যৰ আন্তৰিক দৃষ্টিকোণ। বৈষ্ণৱ পদ্যৰ দৃষ্টিভঙ্গী সদৌ ভাবভীষ্ণ বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ দৃষ্টিভঙ্গীৰ দৰেই অধ্যাত্ম আৰু অন্তঃস্বৰী; আৰু বুৰঞ্জী গদ্য সকলো বৈষ্ণৱিক সাহিত্যৰ দৰেই বাহ্যদৃষ্টিমূলক। ইয়াৰ পিছৰ যুগৰ অসমৰ পঞ্চ-বুৰঞ্জীৰ দৰেই এই যুগৰ বহুত কথা-ইতিহাসতো বৈষ্ণৱ গল্পৰ অধ্যাত্ম আদৰ্শই বুৰঞ্জীৰ বৈষ্ণৱিক ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰা ভাৱকৈয়ে মন কবিব পাৰি; কিন্তু বৈষ্ণৱিক আদৰ্শই ঘূৰি বৈষ্ণৱ ভাৱ-ৰাজ্যত প্ৰতি-আক্ৰমণ কৰা নাই আৰু কবিৰ নোৱাৰেও। বাহ্যিক গঢ়তো বুৰঞ্জীৰ সাধাৰণ গল্পৰ বীতিৰ ওপৰত বৈষ্ণৱ গল্পৰ প্ৰভাৱ হাড়ে-হিমজুৰে আছে বুলিব পাৰি; গধুৰ ঘটনা-বীতিৰ বুৰঞ্জীবোধতে ইয়াৰ জনজন-পটপটকৈ দেখিবলৈ পোৱা হয়। ইফালে আকৌ, জ্ঞানাক ক্ষেউতি লাহে লাহে পমি ক্ৰমে উৰাৰ কিৰণ আৰু বেজিৰ পোহৰত মিলি যোৱাৰ দৰে এই বুৰঞ্জী আৰু হস্তীশিলাৰ্ণৱ আৰু ঘোৰা-নিদান আদি বিজ্ঞানৰ গল্প আধুনিক গদ্যত ক্ৰমে মিলিলিহি। কিন্তু এই কথা অকল “অকণোদই” যুগলৈকেহে বিশেষভাৱে খাটে; আৰু আচহুৱা প্ৰভাৱৰ সত্ত্বেও সেই কালৰ অসমীয়া গদ্য বিশেষভাৱে কেতিয়াও তজুৱা হোৱা নাছিল। কিন্তু পৰবৰ্তী যুগত ইংৰাজী আৰু বঙলা ভাষাৰ প্ৰভাৱে যেনেকৈয়ে হওক অসমীয়া কথা-বীতিৰ খাজ লৰালে যে তাত সন্দেহ নাই। অন্ততঃ অষ্টাদশ শতিকাৰ পৰা বুৰঞ্জী গদ্যৰ বীতি আদৰ্শ অসমীয়া কথা-বীতি; অসমীয়া জন-গণৰ কথা কোৱাৰ যি গঢ়, তাত সম্পূৰ্ণ প্ৰতিকলিত হৈছে। “অকণোদই” কাকতৰ সৰ্বসাধাৰণ ভাষাত অসমীয়া কথা-কোৱাৰ এই সাঁচ ভাৱকৈয়ে মানি চলা হৈছিল; কিন্তু ঢেকিয়াল ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আদিত ইংৰাজী আৰু বঙলাৰ ভাষা সহ-ভাষকবটকৈ যেনে তেনে সোমাল আৰু বৰ্তমান সেয়ে সীমা অতিক্ৰম কৰি যাবলৈ ধৰিছে। ইয়াৰ প্ৰতিবেধকৰূপে এই বুৰঞ্জী গদ্যৰ আদৰ্শই বিশেষ কাম কবিৰ বুলি আশা কৰিব পাৰি।

ৰাজকীয় পত্ৰ, পেড়াকাকত, মাৰুহ-বেচা কাকতৰ গল্প

আমাৰ “অসমীয়া সাহিত্যৰ অধ্যয়ন”ত (১৮৭—১৪ পৃষ্ঠা) এই বিষয়ৰ শিতানৰ বিভিন্ন মৌলিক উদ্ধৃতি দি আলোচনা কৰা হৈছে। বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ উপৰিও এনে বিভিন্ন ক্ষেত্ৰৰ অসমীয়া গল্পৰ যিমানবোধ পৰীক্ষা দেখিবলৈ পোৱা হয়, তাৰতীয় কোনো সাহিত্যত ইয়াৰ তুলনা দেখিবলৈ পোৱা নহয়। ইয়াৰ

পৰা বুজিব পাৰি বৈষ্ণৱ যুগত অসমীয়া কাব্যৰ উৎকৰ্ষই বি চূড়ান্ত লাভ কৰিছিল, অল্পজ স্বৰূপ উত্তৰ-বৈষ্ণৱ যুগৰ অসমীয়া গল্পৰ উৎকৰ্ষ কোনো প্ৰকাৰে তাৰ অল্পপৰ্যন্ত নাছিল। যজ্ঞপাকুশল (ডিব্ৰুগড়)-সাহিত্য'ৰূপে উদ্ধৃত প্ৰথম কেখন পত্ৰৰ যি মূল্য অভিনৱ, বিষয় ৰূপে ভাষা কল্পি বা সিদ্ধান্ত পত্ৰৰ বাহিৰেও পেড়াকাকত আৰু ঘাইকৈ মানুহ-বেচা কাকতৰ গল্প তাতকৈ হীন মূল্যৰ নহয়। বিদেশী বা বিজাতীয় বজাৰলৈ লিখিব লগা হেতুকে যজ্ঞপাকুশল পত্ৰৰ ভাষা অসমীয়া-বঙলা-হিন্দী মিহলি ঠায়ে ঠায়ে অৱশ্যে হব লগা হলেও, তাত অসমীয়া কথা-বীতিৰ গঢ় সম্পূৰ্ণ সংৰক্ষিত হৈছে সন্দেহ নাই। দিলালখালে দিয়া ফুকনৰ যজ্ঞপাকুশলপূৰ্ণ পত্ৰত : "আৰ ইমানো কি নিমিত্তে দিবল হৈছে; যাতো সমস্তে লোক উজাৰ এই কাৰণেহে দিবল। আমি যদি দিবাক পাবো তেহে আমাৰহে ভাৰ ওচৈ।" সপ্তদশ শতিকাৰ ভাষাৰ খোলা আৰু শাহ উভয়েই এনে অসমীয়া জাতীয় আৰু জতুৱা যে আজিৰ অসমীয়া লিখিত গল্পতো এনে উদাহৰণ অতি বিবল। প্ৰকাশ-ভৱীৰ ফালৰ পৰাও ইয়াৰ ভাষা জতুৱা; প্ৰাঞ্জল আৰু স্তৱলা; বাক্য দুটি সৰল আৰু সৰল; তৎসম শব্দৰ প্ৰাধান্য শূন্য বুলিব পাৰি, অথচ বিষয় অল্পসবি বচনাৰ গাভীৰ্য্যৰ খতি-খুণ হোৱা নাই। নবনাৰায়ণে খোবা বজা চুখামফালে দিয়া পত্ৰখন বঙলা সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী লেখক দীনেশচন্দ্ৰ সেনে পোনতে বঙলা গল্পৰ আৰু ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিছিল; কিন্তু ইয়াত প্ৰথম পুৰুষত ব্যৱহাৰ কৰা "আছি" "কবি" আদিৰ বাবেই যদি ইয়াক বঙলা বুলিব পাৰি, তেন্তে জয়ধ্বজে দিল্লীৰ বাদখাহলৈ লিখা পত্ৰৰ "দেউল কবকে আসামে নিয়াখা," "মোৰ আপোনাৰ বেটা আৰব ৰাজ্য তিপামকা বেটা," "তোমৰা পাস" আদি ব্যাকৰণমূলক গঢ়ৰ বাবে হিন্দী বুলিব লাগিব। মূল কথা, সাহিত্যৰ সাধনী হব বুলি এইবোৰ পত্ৰ কেতিয়াও লিখা নাছিল; যিদৰে লিখিলে উত্তৰ পক্ষৰ কথা পৰিপাটিকৈ আৰু নিৰ্ভুলকৈ বুজিব পাৰিব ভেনে ভাষাতেই তেওঁলোকে লিখিবলৈ বাধ্য হৈছিল। ভাৰ-লিপিৰ গল্পত : "যদি কোনো কালত জ্ঞান পৰগণাৰ জন্ম কৰি বেচি হই, এই পৰগণাৰ জন্ম কৰি কবিন নাপাই; ভগা পৰগণা আনো ওপৰকি বাবে ৰখিব নাপাই।" এনে কথা-বীতি যেনে প্ৰাঞ্জল, তেনে শক্তিধৰ। মুঠতে সপ্তদশ-অষ্টাদশ আদি শতিকাৰ অসমীয়া গল্প ক্ৰমবিকাশৰ বাটত যেনে দৃঢ়ভাৱে আগ বাঢ়িছিল, কুবি শতিকাৰ বৰ্তমান গল্প ঠিক তেনেভাৱে আগ বাঢ়িব পৰা

নাই বুলিব লাগিব। কবিতা ওপৰে, কিন্তু কথা সাজে; অসমীয়া গল্প গঢ়িবলৈ যিখিনি অধ্যয়নসায়ৰ আৱশ্যক, দুৰ্ভাগ্যক্রমে সেইখিনিৰ প্ৰয়োগ কিয়, আৱশ্যকতাও বৰ্ত্তমান সাহিত্যিকসকলে ভালদৰে উপলব্ধি কৰিব, পৰা হোৱা নাই বুলিব পাৰি।

জিকিৰ আৰু অজ্ঞান মৌখিক সাহিত্য

অসমীয়া মৌখিক জন-সাহিত্যৰ আগকথা আদি-যুগতে কোৱা হৈছে। এফালৰ পৰা চালে জন-সাহিত্যৰ কোনো যুগ নাই বুলিব পাৰি সচা, কিন্তু সকলো যুগ যে তাৰ বিকাশৰ অল্পকাল নহয় তাকো সৈ নাকাঢ়ি নোৱাৰি। বৰ্ত্তমান কালৰ দৰে সমাজত যেতিয়া “অন্নচিন্তা চমৎকাৰা” হৈ উঠে, যেতিয়া মানুহে ই-ভাত, ই-কাপোৰ, বুলি হাবাখৰি খাই ফুৰে, তেনে কালত অন্তত: জন-সাহিত্য কিয়, কোনো সাহিত্যৰেই স্বাভাৱিক বিকাশ অসম্ভৱ, যিহেতুকে সকলো কলাবিজ্ঞাই যুগৰ চৰখৰিয়াতকৈ শাস্তিৰ সেউজীয়া কোলাত বচা লভাছে। তদুপৰি যুদ্ধ-বিগ্ৰহৰ কালৰ দৰেই বৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ নিচিনা সামাজিক আলোড়নৰ সময়তো জন-সাহিত্যৰ বিকাশ সাধন হব নোৱাৰে: এই বাবেই পাৰদৰ দৰে চঞ্চল স্বভাৱৰ হলেও ঘটনা-সংশ্লিষ্ট গীত-কাব্য মণি-কৌৱৰ ফুল-কৌৱৰৰ গীত আদি-যুগত, আৰু ময়নামতী আৰু গোপীচন্দ্ৰৰ গীত পূৰ্ব-বৈষ্ণৱ যুগত ঠাই দিয়া হৈছে; কিন্তু স্বয়ং বৈষ্ণৱ যুগত তেনে কোনো জন-সাহিত্যিক ঠাই দিবলৈ বিচাৰি পোৱা টান। অথচ বৈষ্ণৱ আন্দোলনৰ বল শুকাই যোৱাৰ লগে লগে আকৌ জন-সাহিত্যৰ শহ যুগ তুলি উঠিল, আৰু তাৰ প্ৰমাণ স্বৰূপে এই যুগত অনেক জাতীয় গীত-মাত পোৱা হয়।

জিকিৰ বা অজ্ঞান ফকিৰৰ গীত বুলি এনে মতনৰ তালোখিনি গীত অনেক কাল কোনও সম্প্ৰদায়ৰ মাজত মুখে মুখে চলি আহিছে; এই বিষয়ে ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ অধ্যয়ন’ত (১৯৪-২৮ পিঠি) মুকলিকৈ আলচ কৰা হৈছে। বহুত্ববাদী অল্পমম ছুকী কৰিতাবোৰ যেনেকৈ খৃষ্টপূৰ্ব কালৰ গীতা-উপনিষদৰ উৰ্বৰ ক্ষেত্ৰত বোৱা ইছলামৰ ফুল-পুলিৰ ফুল, জিকিৰবোৰো সেইদৰে মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মৰ সাক্ষ্য মাটিত বোৱা একে ফুল-পুলিৰ ফুল। হাহাবুদ্ধিৰে সিধাৰ দৰে মুছলমানতকৈ অসমীয়াৰ লগতহে সদায় আস্থামূলক মহামুভূতি আৰু সংলগতা থকা অসমীয়া মুছলমানৰ বচিত এই গীতবোৰৰ ইতিহাস ইয়াতে সোমাই আছে। গতিকে প্ৰতাপ সিংহৰ (১৬০৩-৪২) কালত নহলেও, জয়ধ্বজ সিংহৰ (১৬৪৮-

৬৩) ৰাজস্বৰ পাছৰ পৰা মায়ামৰা বিদ্রোহৰ (১৭৬২-২৪) আগলৈকে; এনে কালতে জিকিৰবোৰ মূলত বচিত হোৱা সম্ভৱপৰ।

ঘটনাৰ বিষয়ত আদি-যুগত উৎপত্তি হোৱা বোলা ফুল-কৌৱৰ মণি-কৌৱৰব গীত, আৰু পূৰ্ববৈষ্ণৱ যুগৰ ময়নামতী-গোপীচন্দ্ৰৰ গীতৰ লগত শাবী পতা এই যুগৰ অৰ্দ্ধ-ঐতিহাসিক জনা-গাতকৰ গীত লেখৰ। ইয়াৰ ঘটনাৰ ভাগত, ইংৰাজ কৰি কুইনবাৰ্ণৰ নামিকা আটালাটাৰ দৰে, (বৰ্তমান অসমৰ নগাঁৱৰ) কামপুৰৰ গৰুচৰ বা গৰুবাট ৰাজ্যৰ অবিবাহিতা বাণীজনাই বোষণা কৰিলে তেওঁৰ কোনো তিনটা পৰীক্ষাত উঠিব পৰা কৌৱৰজনকহে তেওঁ বিয়া কৰাব; কিন্তু পৰীক্ষাত উঠিব নোৱৰাসকলক বন্দী কৰি হত্যা কৰাব। কুঁৱৰীৰ ৰূপৰ মোহত বা ৰাজ্যৰ লোভত নশ কৌৱৰ আহি বিফল-মনোবধ হৈ আৰু হত্যাৰ আদেশ লৈ বন্দী হৈ থকাৰ পাছত নট জাতিৰ কলিধন নামৰ এজন ডেকা অহাত জনাই তেওঁক অপমান দি খেদাই পঠালে। তাৰে পোটক তুলিবলৈ বুলি তেওঁ তেওঁৰ বন্ধু গোপীচন কৌৱৰৰ ওপৰলৈ গল, কিন্তু তেওঁ আগতে ন-পোন কুঁৱৰী বিয়া কৰাই থকাত আৰু এজনী বঢ়াবলৈ মন নেমেজিলে : কলিধনে বৰকৈ ধৰাত শেষত গোপীচনে মাকৰ আৰু ন-পোণ কুঁৱৰীৰ হাক-বচন-নামানি সেই তিনটা পৰীক্ষাত উঠি ককামক অভিমনক মাৰি জনাক বিয়া কৰাই সেই নশ কৌৱৰক মুক্তি দিলে। ওপৰে ওপৰে চালে, ইয়াত ঐতিহাসিকতা একো নথকা যেন লাগে; এই জনা আৰু অভিমনক মহাভাবতৰ জনা আৰু অভিমন্যৰ লগত সংলগ্ন কবিলে চোৱাও বাতুলতা হব; তদুপৰি ককামক থাকোঁতেও অবিবাহিতা জনাই ৰাজপাট খোৱা কথাও কোনো স্ত্ৰীৰাজ্যৰ মূলিলে আচৰিত কথাই। কিন্তু আন পাকে, গোপীচনৰ ন-পোণ আৰু মণিকচন্দ্ৰ ৰজাৰ ময়নামতীৰ বাহিৰেও ন-বুধি তিকতা, গোপীচন আৰু গোপীচন্দ্ৰ দুয়ো সকলো ভাৰ্য্যা এবি-নতুন তিকতাত আসক্ত হোৱা আদি কথা আকস্মিক মিল বুলি এবি নোৱাৰি; তেন্তে ইহঁতৰ পৰস্পৰ সম্পৰ্ক মানিব লাগিব। তদুপৰি মাতৃ-স্বৰূপ ৰাজ্য ৰাছিয়া-জয়ন্তাব সংলগ্ন নগাঁও জিলাৰ লগত এই নাবী-ৰাজ্যৰ অৱতাৰণাও মন কৰিব লগা। সি যি হওক, সাহিত্যৰ ফালৰ পৰাও এই গীত-কাব্যৰ মূল্য নিশ্চয় আছে। জনাৰ বৰ্ণনাত :
 “জোকাবি পিন্ধিলে গোমচেঙৰ চোলাটি মাজত ৰাখখামি কৰা।
 কঁকালত মাৰিলে জবদৰ টঙালি দেখিলে জ্বিলমিল কৰা ॥

ধুবিয়াই পিঙ্কিবে . . . ধনপাটব চুবিয়া . . . মুক্ত ডাউকীয়া পায় . . .
 পিঙ্কি উবি হেলাই . . . গোপীচন ওমালে . . . বেনে পূর্ণিমাৰে চান্ন . . .
 হাতী খোজে কাঢ়ে . . . লুপুবে-খুপুবে . . . মোৰা খোজে কাঢ়ে নৰি . . .
 শিলবে আঙিহে . . . জনাই খোজে কাঢ়ে . . . হস্তী-গমনে বৰি . . .
 স্মৃতিকৈ জিলিকে . . . মালিত্ত বাসিন্দা . . . স্মৃতিকৈ জিলিকে মো . . .
 তাতোকৈ জিলিকে . . . জনাবে গাভক . . . বেনে পূর্ণিমাৰে কোন . . .
 জনা গাভক . . . গীতৰ কাহিনী . . . যিমান আগবে হওক . . . ই গঢ় মোৰা . . . কাল
 এই যুগৰ গাভিলৈ নিশ্চয় ন্যায় . . . এই যুগৰে গঢ় মোৰা . . . আৰু কেইবাটিও
 গীত-কাব্য আছে . . . বালক . . . বীৰাক . . . গীত . . . ভাৰ . . . নৰ্মাণ্ড . . . জিনাব . . . বাথব
 বৰা-বোলা . . . একক . . . লোকক . . . বালকবোহত . . . আচাৰিক . . . স্মৃতিভূত . . . কবি . . . গোবীনাথ
 সিংহৰ (১৭৮২—১৮) কালত এওঁক হত্যা কৰা হয় . . . এই কাহিনী লৈ লিখা
 এই গীত-কাব্য দুই এককি—“আঠিমা কলকৈ গাভ . . . গক . . . গক . . . জাতি . . . কলবে
 গাভ . . . গা . . . দুই . . . দুই . . . বাথব . . . টেমেকাই . . . খায়লৈ . . . লীগালে . . . ভাত . . .
 বাঙলী গড়া . . . জবলী . . . মুখতে . . . ববজালী . . . মাজিহে . . . পালেহি . . . বাথব . . . বৰা . . .
 গোবীনাথ . . . আৰু . . . কমলেশ্বৰ সিংহৰ (১৭৯৫—১৮৩০) বাতৰ . . . যাজত . . . হোৰা . . .
 কামৰূপ জিনাক . . . হবক . . . আৰু . . . বীৰদাস . . . বিখ্যাত . . . দম্বৰা . . . হোহৰ . . . কাহিনী লৈ
 বেঙ্গল . . . আৰু . . . কমলেশ্বৰ . . . দুখনি . . . এগি . . . উপাঙ্গ . . . আছে . . . এই . . . কাহিনী . . .
 বিষয়ে . . . বচ . . . গদ্য . . . কুঁৱৰী . . . গীত . . . দুকা . . .
 হবদাস . . . জীমবী . . . পদ . . . কুঁৱৰী . . . (. . . বলাবত) . . . নাথালে . . . ভাত . . .
 কামৰূপ . . . বজালে . . . হাতত . . . ধৰি . . . নিলে . . . পদ . . . বিচাৰি . . . গাত . . .
 ক'ত . . . হবদাস . . . ক'ত . . . বীৰদাস . . . ক'ত . . . মাঠ . . . গাঠ . . . কৰা . . .
 বজালে . . . শাপত . . . হব . . . বীৰদাস . . . দুয়ো . . . হল . . . ভেটি . . . যবা . . .

তেজীমলা, পাণেশ আৰু কমলা কুঁৱৰী আদি সাধু ঐতিহাসিকতা
 থিব কথা কঠিন ; কিন্তু সেই সাধুবোৰৰ লগৰ গীতবোৰ অতীব কৰুণ আৰু
 সৌন্দৰ্য্যপূৰ্ণ যে তাত সন্দেহ নাই—
 “হাতে নেমেলিবি, ফুলো নিছিঙিবি, ক'বে নাহবীয়া ভই ।
 বাহুহে ফুলব, কি জানে আদব, তেজীমলাহে মই ॥”
 “পাণেশ, পাণেশ, যোব ভনী পাণেশ, যোব ঘাটে চপাই দে নাৰ ।
 হাতে হুটি, দি যাম চাখি মুটি, ডিঙিতো পিন্ধামে হাব ॥”

“কমলা কঁৱৰী যোবে প্ৰাণেশ্বৰী পানী কিমানব হ'ল।
 বঙহৰ দেৱতা, যোবে প্ৰাণপতি, পানী এবুকু হ'ল ॥”
 “কুটুমে বাকিলে, কুটুমে বাঢ়িলে কুটুমে কুটুমক খালে ॥”
 কুটুমৰ তেজ্জবে বস্তি জ্বলালে ; মজিয়া ভকতকালে ॥”

এইবোৰৰ বাহিৰে চিকণ সবিন্নহৰ গীত আদি আৰু তুলনাত বৰ্তমান মণিৰাম দেৱানৰ গীত, পৃথু বৰকাকতীৰ গীত আদি সববৰহী ; জনা গাভৰুৰ গীতৰ দৰে বদন বৰফুকনৰ গীত সম্পূৰ্ণভাৱে সংগৃহীত হৈছে ; কিন্তু আন আটাইবোৰ এতিয়াও অসম্পাদিত হৈ ওলোৱা নাই। প্ৰকাশিত গীত-কাব্য কেইটিৰ সবস্বতীৰ বন্দনা আৰু জোবা দিয়া কথাবিলাক প্ৰায় একে, আৰু তাৰ ভালেখিনি গৰখীয়া নামতো সোমাইছে। বাস্তৱনৈতিক গীত-কাব্যবোৰত জনগণৰ মত স্পষ্টকৈ প্ৰকাশ পাইছে :

“সত্য ত্ৰেতা দ্বাপৰ কলি তিনি চাৰি যুগ গ'ল ॥
 অসম দেশত মজী নাইকিয়া বুঢ়া গৌহাইৰ অৱতাৰ হ'ল ॥
 চাৰি দিশে চাই। দেখে বুঢ়াগোহাই শতুক নাই ॥
 কি ক'ম পাছে। ভাটিব বৰফুকন শতুক আছে ॥
 প্ৰজাই মাৰে হাই। ফুকনে নামাৰিলে মাৰোতা নাই ॥”
 “ৰূপৰ ধোঁৱাধোৱাত খালি, লোণৰ ধোঁৱাত খালি।
 বাইজৰ দোবোহত পৰিলি, মণিৰাম, ডিঙিত কাঁচিকাঠ লগি ॥”

গীত-কাব্যবিলাকৰ বাহিৰে অসমীয়া জন-সাহিত্যৰ বিভিন্ন ঠেঙুলি—সাধুকথা ; ধাই-নাম, নিচুকনি, বা লৰা-ওমলোৱা নাম ; গৰখীয়া নাম বা গাঁৱলীয়া নাম ; আই-নাম বা শীতলা আদি নাম ; বিয়া নাম : এইবিলাকৰ বিষয়ে আমাৰ বিভিন্ন সংগ্ৰহৰ পাতনি বা শলাগনিত বিশদভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে (“অসমীয়া সাহিত্যৰ অধ্যয়ন” ৫-৫২ পিঠি)।

পুথি পাঁচ

বৰ্ত্তমান যুগৰ নৱ-আবিষ্কাৰৰ অসমীয়া সাহিত্য

আগকথা—(ক) ইংৰাজ শাসন। মামামবা বিদ্ৰোহ (১৭৬২-২৪) আৰু বন্দুৱা দ্ৰোহ (১৮১০) আদিৰ পাছত মানব মাৰণ আৰু অপশাসনে (১৮১৬-২৪) অসম আৰু অসমীয়ক যেনেকৈ জুকলা কৰিলে, সবহ নাজাগে যোগলব লেখি লেখি সোতৰটা আক্ৰমণেও (১২০৬-১৬৮২) অসমক তেনে একো কৰিব নোৱাৰিছিল। ১৮২৬ৰ ২৫ ফেব্ৰুৱাৰীত ইংৰাজ আৰু মান বজ্জাব সন্ধি হল, আৰু মাজতে বিনা কাৰণত অসমখন ইংৰাজৰ হাতলৈ গল। অৱশ্যে পুৰুষৰ সিংহক ১৮৩৮ৰ অক্টোবৰলৈকে উজনি অসমৰ বজ্জা বুজি মানি লোৱা হৈছিল; কিন্তু তাৰ পাছত তেওঁক বজ্জা ভাঙি উজনি নামনি লগ লগাই ইষ্ট ইণ্ডিয়া কম্পেনীয়ে গোটেই অসমৰ শাসনৰ বাৰম্বাৰী নিৰ্দ্ধাৰ হাতলৈ ললে। তত্পৰি পোনতে সহজ নিয়মে শিক্ষা আৰু বিচাৰৰ বাহনৰূপে ইংৰাজে অসমীয়াকে চলাইছিল; কিন্তু ১৮৩৬ত হঠাৎ তেওঁলোকে বৰ ধৈয়ী অসমীয়াক অসমৰ স্কুল আদালতৰূপ বৰ-বৰ-পৰা উলিয়াই চাপনী বঙলা ভাৰাৰ ইয়াত স্তম্বুৱালে। ১৮৩৭ৰ আইন আৰু দণ্ডবিধিৰ ৩৩৭ ধাৰায়তে দেৱানী আৰু বাৰহ বিঘৰত প্ৰত্যেক প্ৰদেশত নিৰ্দ্ধাৰণে চলাব লাগিছিল; পিছে অসমৰ বেজিকা সেইবোৰ বিধিও বিড়ম্বনা মাত্ৰ হ'ল। এনে বোৰ অত্যাৱৰ্ণ বিকৃত্তেও কোনো অসমীয়াই আঙুলি এটা টোঁওৱা দেখিবলৈ পোৱা নহল। এনেতে জানিবী ঘোষণা ডাৱৰৰ মাজত বিজুলীৰ এছাট পোহৰৰ দৰে সেই ১৮৩৬তে আমেৰিকাৰ বেপাৰী মিলনেবীৰ অসমলৈ শুভাগমন হয়। তেওঁলোকে যদিও পৰ্বতীয়া জাতিৰ মাজত যীশুৰ ধৰ্মৰ পোহৰ বিলাবলৈহে অসমলৈ আহিছিল, সেই মাহুহবিলাকৰ অত্যাচাৰত পোনতে সেই ঠাইবোৰত সবহ কাল ঠাৱৰিব নোৱাৰি সমতলৈ তেওঁলোক নামি আহিবলৈ বাধ্য হল। ইয়ালৈ আহি যেতিয়া দেখা পালে অসমীয়া মাহুহে দিনেকীয়া জীৱনত এটা ভাষা কয়, আৰু শিক্ষা আৰু বিচাৰত আন এটা ভাষা চলায়, তেওঁলোক বিচুৰ্ত্তি হল; আৰু এই বৈষম্য দূৰ কৰি বঙলা

গুচাই আকৌ তাৰ ঠাইত অসমীয়াক পুনৰ অভিষেক কবিবলৈ তেওঁলোকে শাসকসকলক জনালে। সত্ত্বেহে তাৰ ফল নধৰিল যদিও, অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা প্ৰমাণ কবিবলৈ তেওঁলোক উঠি-পৰি লাগিল; আৰু তাৰ সফল স্বৰূপে কেৰী আদি শ্ৰীৰামপুৰৰ পাদ্ৰীসকলে বঙলা ভাষা পত্ৰাৰ দৰে, এওঁলোকেই বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্যৰ ভেটি স্মৃচকৰূপে ধাপনা কৰিলে।

(৩) **আত্মবিশ্বাসহীনতা** : এই যুগৰ পাতনিত অসমীয়া জাতি গৰি শালিৰ পৰা অহা মায়ুহৰ দৰে আনন্দ-বিহীন আৰু উৎসাহ-শূন্য। মান বজাই কেতিয়াও অসম নিয়মিতভাৱে অধিকাৰ কৰা নাছিল; অধুচ যেতিয়া য়াণ্ডাৰ সন্ধিমতে ইংৰাজে অসম অধিকাৰ কৰি বহিল, অসমীয়াই তাক দেখিও নেদেখিলে : তাৰ বিৰুদ্ধে যাত এৰাৰ মতা যে দুৰ্ব্বৰ কথাই। মাতৃভাষাৰ বিষয়েও সেই একেটি সাধুৱেই; ইংৰাজ শাসনৰ বিৰুদ্ধে অকলশৰীয়াৰকৈ হলেও গুজৰি-গুমৰি থকা মণিৰাম দেৱানৰ (১৮০৬-৫৮) দৰে, বঙলা ভাষাৰ শাসনৰ বিৰুদ্ধে পাদ্ৰীসকলৰ লগত পোনতে যোগ দিওঁতা একমাত্ৰ অসমীয়া আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন (১৮২২-৫৮)। কিন্তু এটি কুলি চবাইৰ মাততে যেনেকৈ বসন্ত কাল নাহে, সেইদৰে জাগ্ৰত এই দুজন-এজন অসমীয়াই সেই কালৰ সৰ্বসাধাৰণৰ আত্মবিশ্বাসৰ কথাহে স্প্ৰমাণিত কৰে; স্বৰূপতে অসমীয়া জাতিৰ সেই জড়তা ভাগিবলৈ আধা শতিকাৰ ওপৰ কাল লাগিছিল নিশ্চয়; কিন্তু সেই জড়তাৰ মোহ আজিও অৱশ্যে একেবাৰে আঁতৰিছে বুলিব নোৱাৰি। মানৰ আক্ৰমণৰ বিভীষিকাৰ দৰে বন্ধ-ভাষাতল্লয়ো ভূতৰ তয়ৰ নিচিনাকৈ অসমীয়াৰ মনত এতিয়ালৈকে আধিপত্য কৰিছিল; তাৰ পৰিণাম-ৰূপে 'দিন-ভিন্দা প্ৰাণ-বন্ধা'ৰ বাহিৰে অসমীয়াই এই যুগত বিশেষ মহৎ কাম একো সাধিব পৰা নাই। বুৰঞ্জীয়ে ঢুকি পোৱা আৰু ন্যোপোৱা কালৰে পৰা বল-নীৰ্ঘাত অসমীয়া চিৰকাল কেনে অতুলনীয় আছিল, পুৰাণ-প্ৰসিদ্ধ নৰকাসুৰ-ভগদত্তৰ কাহিনী এৰিও বুৰঞ্জীপ্ৰথ্যাত ভাস্কৰ বৰ্মা (৫৯৪-৬৫০), হৰ্ষবৰ্মা (৭০০-৭৫০), হৰ্ষব বৰ্মা (৮০০-৮৫০), ব্ৰহ্মপাল (৯৫০-১০০০), দুৰ্লভনাবাসৰ্গ (১১৫০-১২০০), নীলধৰজ (১২০৪-৫৬), বহুধৰজ (১২২০-৫০), নীলাধৰ (১৪৫৫-৯৮), নীতিপাল (১৫২০-৫০) নবনাবাসৰ্গ (১৫৪০-৮৪), আৰু কদ্রলিংহৰ (১৬৯৫-১৭১৪) নিচিনা চিৰস্বাধীন অসমৰ চক্ৰবৰ্তী বজাসকল, চিলাৰায়-লাচিতব নিচিনা বীৰ, শঙ্কৰদেৱৰ (১৪৪৯-১৫৬৮) নিচিনা স্প্ৰভেদী ব্যক্তিত্বৰ কথা তেতিয়া অসমীয়াই

গঢ়া বুলি ভাবিব নোৱাৰা হৈছিল, আৰু আত্মিলৈকে এইসকলৰ মহত্ব সম্পূৰ্ণভাৱে উপলব্ধি কৰিব পাৰিছে বুলি কব নোৱাৰি। আৰু নিম্নৰ ছাঁটোকে দেখি যেন অসমীয়াই নিজেই চকু খাই উঠিছিল, আৰু এতিয়ালৈকে সেই স্বভাৱ একেবাৰে দূৰ হৈছে বুলি কবলৈ টান। যুগতে অসমীয়াৰ মনলৈ সম্পূৰ্ণ আত্মবিশ্বাস নাহে যানে এই নতুন স্বাধীনতাৰ কালতো অসমীয়াই নিজ উজ্জল অতীতৰ সম্পূৰ্ণ উত্তৰাধিকাৰী বুলি চিনাকি দিব পৰা কঠিন; ক'বলৈ দুখ লগা নিষ্ঠুৰ সত্য হলেও, ইয়াক কবই লাগিব।

(গ) সাহিত্যিক জাগৰণ। অসমৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ অভ্যুত্থান অকল অসম বা ভাৰততে নহয়, পৃথিৱীৰ বেই সেই দেশৰ সাহিত্যৰ লেখক জাগৰণৰ লগত ফেৰ মাৰিব পৰা কথা যে ই ধৰ সত্য; তাৰ পাছত অসমীয়া সাহিত্যৰ জাগৰণ, কিম্ব, প্ৰকৃত প্ৰাণ-স্পন্দন কিবা আছে নে নাই, ই যত-গাপেক্ষ। উত্তৰ-বৈষ্ণৱ যুগত ৰাজনীতি আৰু সমাজ-নীতি ক্ষেত্ৰত হোৱা যায়গৰা আন্দোলনৰ দৰেই সাহিত্য-ক্ষেত্ৰত হোৱা অসমীয়া গল্পৰ অভ্যুত্থান অৱশ্যে সেই একে বৈষ্ণৱ জাগৰণৰ প্ৰমাণ যে সন্দেহ নাই। ইংৰাজ আন্দোলনত অসমীয়া সাহিত্যৰ সেই পূৰ্বণি যোগ-সূত্ৰ ছিগিল নিশ্চয়; নতুনক সংলগ্ন কৰাত এই সাহিত্য কিমান আগ-বাঢ়িছে সিহেই বৰ্ত্তমান বিচাৰৰ বিষয়। পৰ্বতৰ লগত টিলাৰ তুলনাৰ দৰে সেই বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ জোৱাৰৰ লগত “অক্ষুণ্ণদেই” আৰু “জোনাকী”ৰ লগত উঠা সামান্য দুটি চৌৰ কথাই মাত্ৰ এই যুগত নাম কব পৰা ঘটনা; আৰু দুইটাই (প্ৰকৃততে এটাহে) ৰঙলা ভাষাৰ আক্ৰমণৰ প্ৰতিক্ৰিয়া মাত্ৰ, আৰু সেই-ৰূপেই সীমাৱদ্ধ। এখন আত্ম-চৈতন্যশীল সমাজ আৰু এটা উঠন-মুৰী জাতি নহলে যদিও উন্নত সাহিত্য হ'ব নোৱাৰে, সাহিত্যয়ো সেইদৰেই সঁহাৰি নিদিলে তেনে সমাজ আৰু জাতিৰ জাগৰণ আকস্মিক বা অভাৱনীয়ৰূপে আহিবলৈ আশা কৰা বিড়ম্বনা মাত্ৰ। অসমীয়া জাতি আৰু অসমীয়া সাহিত্যৰ মাহুত সেই “ছিছাপ-নিকাছৰ” সময় কেতিয়াবাই আহিল; দুখৰ কথা, কোনেও তালৈ কাণ দিয়া নাই। ঢেকিয়াল ফুকন, গুণপতিবাম, হেমচন্দ্ৰ, কৰলাকান্ত লক্ষ্মীনাথ আদি কেইবাজনোও বাবে বাবে নিজ বচনাব ভিতবেদি এই প্ৰসঙ্গৰ উত্থাপন কৰি গৈছে; তাক সমৰ্থন কৰিবলৈ কেও ওলোৱা নাই। কব পাৰি, অসমীয়া ভাষাত বৰ্ত্তমান বহুত বুদ্ধনকৈ আৰু ধুনীয়াকৈ কিতাপ ওলাইছে; তাৰ বাবে যদি এই ভাষা গৰ্ভৱতী হৈছে বোলা হয়, তেন্তে কব লাগিব ই বুৰা

গৰ্ভধাৰণ। সাহিত্যনামা গৰ্ভস্থ সন্তানৰ নাড়িব লগত যদি সমাজৰূপা মাতৃ-নাড়িব সম্পৰ্ক নাই, ই প্ৰকৃত গৰ্ভধাৰণ হ'ব নোৱাৰে; একে প্ৰাণ-স্পন্দনত সাহিত্য আৰু সমাজ স্পন্দিত নহলে জাতীয় সাহিত্যৰ জন্মৰ আশা বাতুলতা মাত্ৰ। উভয়ৰ মাজত এই যোগ-স্থৰৰ স্থাপনেই বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্যৰ অবিলম্বে কৰিব লগা কাম; প্ৰকৃততে প্ৰবল জাতীয় ভাব এটি তাৰ বাবে অতি আৱশ্যকীয়। বৈষ্ণৱ সাহিত্যই যোৱা পাঁচ শত বছৰে যেনেকৈ অসমীয়াৰ প্ৰাণত ধ্বনিত-প্ৰতিধ্বনিত হৈ আছে, বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্যও কাঠ-ফুলাৰ দৰে নহৈ তেনে হ'ব লাগিব; আজিও অসমীয়া মানুহৰ দৰে অসমীয়া সাহিত্য আছে, কিন্তু সেয়ে নহয়: দুয়ো জীয়াই থাকিব লাগিব।

১। খৃষ্টীয় অসমীয়া সাহিত্যৰ থাপনা—ইংলেণ্ডৰ সিংহাসনত চতুৰ্থ ৱিলিয়ম আৰু আমেৰিকাৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ অধিনায়কত্বত এণ্ড্ৰু জেকছন খকা কালত ইষ্ট ইণ্ডিয়া গৱৰ্ণমেণ্টৰ ছেক্ৰেটৰী ছি, ই (পাছত চান্‌ছ) টেভেলিয়ানৰ যোগে অসমৰ কমিশ্বনাৰ জেনেৰেল মেজৰ জেনকিন্সে কলিকতাৰ পাত্ৰীসকলক উত্তৰ-পূব সীমান্ত প্ৰদেশত ঘাইকৈ শ্ৰান আৰু খামতি জাতিৰ কাৰণে এটি মিশ্বন স্থাপিত কৰিবলৈ দিহা দিয়ে। এই পাত্ৰীসকলে আকৌ ব্ৰহ্ম দেশৰ লগত অসমক সংলগ্ন কৰি খৃষ্ট ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে এডোখৰ আহল-বহল ঠাই উলিয়াবৰ ইচ্ছিতেই তেতিয়া ব্ৰহ্মদেশত খকা আমেৰিকাৰ বেপাৰ্টী মিশ্বন বিদেশী সমাজলৈ সেই নিৰ্দেশ পঠিয়ায়। পশ্চিম ফালৰ পৰা চীন দেশ সোমাবলৈ আৰু তিব্বতলৈ আহিবলৈ অসম দেশ অতি সুবিধাৰ ঠাই হ'ব বুলিয়ে আমেৰিকাৰ বেপাৰ্টী মিশ্বন বিদেশী সমাজে এই ছেগ সাৰটি লোৱা যুক্ত ভাবিলে।

এই অমুসাৰেই ১৮৩৫ৰ ২০ নৱেম্বৰত বেতাৰেও নেথন ব্ৰাউন আৰু অলিৱ টি কট্টৰ নিজ নিজ ল'বা-ভিকতা আৰু এটি আখৰ-চেপা কল লগত লৈ কলিকতাৰ পৰা যাত্ৰা কৰে। অসমত ভাপনাও, ভাপগাড়ী মানুহ কঢ়িওৱা বাহন স্বৰূপে তেতিয়া নালাগে তাবো ভালমান দিনৰ পাছলৈকে চলা নাছিল; দেশী নাৱেৰে ৮০০ মাইল উজাই আহি ১৮৩৯ৰ ২৩ মাৰ্চত তেওঁলোক সদিয়া পায়হি; আহোঁতে অকল গুৱালপাৰতহে এওঁলোকক লগ ধৰিবলৈ মেজৰ জেনকিন্সে এজন শ্ৰান শিক্ষক পঠাইছিল। সদিয়া পালে এওঁলোকে ছপা আৰু প্ৰচাৰ কাম আৰম্ভ কৰে; আৰু আঠে মাহৰ মূৰতে ৭ জুনত ব্ৰাউনৰ মেয়ে ল'বাৰ আৰু কট্টৰৰ মেয়ে ছোৱালীৰ পঢ়াশালি দুটি পাতে। এওঁলোকৰ পিছত

১৮৩৬ৰ ১৮ অক্টবৰত, ডক্টৰ মাইলছ ব্ৰসন আৰু বেভাবেণ্ড জেকব ধৰ্মাছ দুয়ো নিজ পৰিয়াল লৈ স্মৃষ্ৰ আমেৰিকাৰ বৰ্টন নগৰীলৈ পৰা অসম অভিমুখে যাত্ৰা কৰে। কলিকতা পাই তেওঁলোকে তাৰ পৰা ১৮৩৭ৰ ২৬ এপ্ৰিলত ব্ৰাউন আৰু কট্টৰৰ পথ অঙ্কনৰি সদিয়ালৈ যায়। বাটত দুইটা পৰিয়ালেই অতিকৈ অসুখ ভোগে; পিছে সন্মাতকৈ ব্ৰসনৰে নৰিয়া শকত। ব্ৰসনলৈ ঔষধ-পাতি আনিবলৈ বুলি এখনি সৰু নাৱত ধৰ্মাছ কোবেৰে উজাই বাওঁতে পাবৰ গছ এজোপা খহি নাও বুৰি ধৰ্মাছৰ মৃত্যু হয়। সেইদিনা ১৮৩৭ৰ ৭ জুলাই; ১৫ জুলাইত বাকীখিনি কোনোমতে সদিয়া পায়গৈ।

ব্ৰসনে অল্প দিনৰ পাছতে সদিয়াৰ পৰা আহি জয়পুৰত চিংফৌৰ মাজত ধৰ্ম-প্ৰচাৰ কাম আৰম্ভ কৰে। ইফালে ১৮৩৯ৰ জাহ্নুৱাবীত খামতিবিলাকে বৰ-বাৰী গাঁও-ভূঁই পুৰি ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে ভ্ৰম্মানক বিদ্ৰোহ আৰম্ভ কৰে। তাৰ ফলত তাত থকা ইংৰাজ বিষয়াজনে খামতিৰ বিহুনা কাড়ৰ হানত প্ৰাণ এৰে, আৰু ব্ৰাউনে নিজ পৰিয়ালেৰে কাণে-কাণমাৰিয়ে প্ৰাণ লৈ পলাই আহে। কট্টৰৰ পৰিয়ালে অৱশ্যে ইয়াৰ আগতে স্বাস্থ্যৰ বাবে সেই ঠাই সলনি কৰে। ১৮৪০ত ব্ৰাউন আৰু কট্টৰক জয়পুৰত থৈ ব্ৰসন নগা পৰ্বতলৈ যায় আৰু নামচাঙত প্ৰচাৰ কাম চলায়। এই বছৰতে আমেৰিকাৰ পৰা ছাইৰছ বাৰ্কীৰ তেওঁৰ মেম আৰু কুমাৰী বোভা ব্ৰসনে সৈতে জয়পুৰলৈ আহে। কুমাৰী ব্ৰসনে ককায়েকৰ লগত প্ৰচাৰ কামত ধৰাৰ পাছতে ধাৰাৰাৰ বোগত ভুগি দুয়ো আৰু জয়পুৰলৈ আহে, আৰু ইয়াতে এই বছৰৰ শেষ ভাগত কুমাৰী ব্ৰসন চুকায়। ইফালে এতিয়া যানে জয়পুৰৰ মিশ্বনেৰীসকলে দেখিলে ভৈয়ামত অসমীয়াৰ মাজত প্ৰচাৰ কাৰ্য্য অধিক সফল হোৱা সম্ভৱ; এতেকে ১৮৪১ৰ পৰা এওঁলোক অসমৰ ভৈয়ামৰ উজনি-নামনি জুৰি পৰিল। বাৰ মাহ মান জয়পুৰতে থাকি সেই বছৰৰ মে মাহতে বাৰ্কীৰ শিৱসাগৰলৈ যায়, আৰু অল্প দিনৰ পাছতে ব্ৰাউন আৰু কট্টৰৰ পৰিয়ালেও এওঁক তাত লগ ধৰেগৈ। এই বছৰৰে অক্টবৰত এইবাৰ জয়পুৰৰ ওচৰত নগাৰ ভিতৰত বিদ্ৰোহৰ হুত্ৰপাত হোৱাত ব্ৰসন নগাৰলৈ ভটিয়াই গৈ তাত নতুন কুঠি পাতে; আৰু তাত নিগাজি হৈ লৈ প্ৰচাৰৰ লগে লগে ১৮৪২ত এটি পঢ়াশালি আৰু এটি মাউৰাশালি পাতে। ১৮৪৩ত বাৰ্কীৰে শিৱসাগৰ এৰে আৰু তেজপুৰত অল্প দিন থাকি শেষত গুৱাহাটীত থিতাপি হয়গৈ। এৰেই গুৱাহাটী মিশ্বন

পাতে ; - আমেৰিকালৈ উলটি যাওঁতে জাহাজতে ১৮৫০ৰ ৩১ জানুৱাৰীত মুঠেই ৪২ বছৰ ১০ মাহ ৪ দিন বয়সত এওঁ ঢুকায়। এওঁৰ পাছত ডক্টৰ ব্ৰসন গুৱাহাটীলৈ যায়।

যীশুৰ ভ্যাগ আৰু বিশ্বপ্ৰেমৰ মহান আদৰ্শ বুকত বান্ধি লুপুৰ আমেৰিকাৰ বষ্টন নগৰীৰ মাতৃভূমি এৰি অহা এই মহামুভৱ মিশ্বনেবীসকলৰ বহুমুখী প্ৰতিভা আৰু উদ্ভৱ বিকাশ দেখুৱাবলৈ শেষত এইদৰেই এটি নতুন ছেগ মিলিল। শেন-চকুৱা এই পাদ্ৰীসকলে ততালিকে এই সুযোগ দেখা পালে ; কিয়নো যেই সেই শিক্ষা বা ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে মাতৃভাষাৰ সিংহ-চুৱাৰেদি সোমাবই লাগিব, আৰু অসমৰ এই সিংহ-চুৱাৰ জপোৱা বাবে তাক মেলি লোৱাকেই তেওঁলোকৰ প্ৰথম কৰ্ত্তব্য বুলি অনুভৱ কৰিলে। অসম নামে এখন ঐতিহ্যপূৰ্ণ দেশ আছে আৰু অসমীয়া নামেৰে এটা পুৰণি সংস্কৃতি-সত্যতাবে সমৃদ্ধিশালী জাতি আছে, কিন্তু তেওঁলোকৰ এটা লেখৰ ভাষা নাই, বঙ্গাধৰীয়া এই আকোৱালি নোপোৱা ছুলটে। দেখিবলৈ এওঁলোকৰ সবহ চিন্তা-গৱেষণাৰ প্ৰয়োজন নহল। কিন্তু বিদেশী আমোলৰ লগে লগে অসমলৈ ভাত-কাপোৰ বিচাৰি অহা কেনেহুৱা কিছুমানৰ কথাত যি ইংৰাজ শাসকবিলাকে পতিত-পাৱনী অসমীয়া ভাষাক বঙলাৰ চহা ৰূপ বুলি বিনা বিচাৰে ততালিকে সিংহাসন-চ্যুত কৰিছিল, তেওঁলোকক এতিয়া চকুত আঙুলি দি বুজাই দিব লগা হল যে অসমীয়া এটা স্বতন্ত্ৰ ভাষা। এই প্ৰসঙ্গত এওঁলোকে লিখে—“অসমীয়া আৰু বঙলা উভয় ভাষাতে চল, ইমানবোৰ উন্নতীয়া শব্দ দেখি আৰু একে মাক সংস্কৃতৰ পৰা চুই ভাষা (জীৱনীৰ) এনে মিল যে হবই তাক তৰ্কিব নোৱাৰি, থলুৱা উপভাষাবে বুজিব নোৱাৰাকৈ বেলি-মেলি হোৱা বঙলা ভাষাৰ চহা ৰূপেই অসমীয়া ভাষা বুলি হতাই-তাইকৈ থিৰাং কৰা হৈছে। অসমীয়া ভাষা বঙলাৰ পৰা ওলাইছে বোলাটোৱেই একেৰাৰে খাপ নোখোৱা কথা ; কিয়নো মুছলমান মাৰণৰ আগত অসমলৈ কেতিয়াও বঙালী অহা নাছিল, কিন্তু তাৰ আগতেই অসমীয়া ভাষা নিজ স্থানত সুপ্ৰতিষ্ঠিত আছিল। সৌন্দৰ্য আৰু কোমলতা গুণত অসমীয়া বঙলাৰ বহুত ওপৰত।”

আওপাকে হলোও কিন্তু এই প্ৰতিকূল অৱস্থাই অসমীয়াৰ নিশ্চয় উপকাৰহে কৰিলে ; কিয়নো অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা প্ৰমাণ কৰিবৰ বাবে নোহোৱা হলে এই পাদ্ৰীসকলে বৰ্ত্তমান অসমীয়া সাহিত্যৰ ভেটি এনে শকতকৈ বান্ধিবলৈ

নোলালহেতেন। স্বকপতে ইয়াৰ তিনি কুৰি বছৰ মানৰ আগতে শ্ৰীধৰপুৰৰ পাত্ৰীসকলে এইদৰেই বৰ্তমান বঙলা সাহিত্য পাত্ৰিছিল; ১৭৮৫ত ইষ্ট ইণ্ডিয়া কম্পেনীয়ে পতাটোৱেই দ্বিতীয় বঙলা চেপা কল। ১৭৮৮ত প্ৰাচী হনুহেডে এখন বঙলা ব্যাকৰণ লিখে। ১৮০১ত কেবীৰ 'কম্পোপকৰণ'; ৰামবাব বহুব 'ৰাজ্য প্ৰতাপাদিত্য চৰিত্ৰ', আৰু গোলোকনাথ শৰ্মাৰ 'হিতোপদেশ'; ১৮০২ত হৃত্যঞ্জয় বিজ্ঞানচৰ্চাৰ 'বক্ত্ৰিশ সিংহাসন'; ১৮০৩ত ডক্টৰ গিল ক্ৰাইষ্টৰ নিৰ্দেশত ডাব্ৰীচৰণ মিত্ৰই লিখা আৰু ৰমান আশ্ৰয়ত ছপোৱা ইছপৰ উপকথা; ১৮০৮ত ৰাজাৰাণী; ১৮১২ত কেবীৰ ইতিহাস-মালা; ১৮১৫ত হৰপ্ৰসাদ ৰায়ৰ পুৰুষ-পৰীক্ষা আৰু ৰামমোহন ৰায়ৰ বেদান্ত গ্ৰন্থ; ১৮১৬ত গদাধৰ ভট্টাচাৰ্য্যৰ বেঙ্গলী গেজেট, আৰু ১৮১৮ত শ্ৰীধৰপুৰ পাত্ৰীসকলৰ সিগ. দৰ্শন, কোমুৰী, আৰু গম্পেলু ম্যাগাজিন; ১৮২১ত ৰামমোহন ৰায়ৰ ব্ৰাহ্ম আলোচনী; আৰু ১৮৩৩ত হিতোপদেশ, প্ৰবোধ-চম্ৰিকা বঙলাত ওলায়। এতেকে স্বকপতে ব্ৰহ্মেশচন্দ্ৰ দত্তৰ মতেৰে ৰামমোহন ৰায়ক বঙলা গল্পৰ পিতাক বুলিলে অক্ষুমাৰ সেনৰ মতে কেবীৰ বঙলা গল্পৰ এজন দাই প্ৰবৰ্ত্তক বুলিবই লাগিব। এই শ্ৰীধৰপুৰৰ মিশনেৰীসকলেই বঙলা ভাষাৰ উপৰিও অসমীয়া ভাষাৰ ওপৰত চকু দিছিল আৰু ১৮১১ত নৰ্গাৱৰ কলীয়াবৰৰ আত্মাৰাম শৰ্মাক শ্ৰীধৰপুৰলৈ নি. তেওঁৰ হতুৱা গোটেই বাইবোল্ গ্ৰন্থ অসমীয়ালৈ উল্কাই ১৮১৩ত প্ৰকাশ কৰাৰ আৰু ই গ্ৰন্থাচাৰ্য মিশনত সংযুক্ত আছে বুলি কয়। ইয়াৰ দ্বিতীয় ভাণ্ডৰণৰ কাল ১৮৩৩; কিন্তু ইয়াত এই বিষয়ৰ কোনো উল্লেখ নাই। এইখনৰ বাহিৰেও ইংৰাজীত শ্ৰীধৰপুৰ মিশনে অসমীয়া ভাষাৰ দুই এখন পুৰি উলিয়ায়; তাৰ ভিতৰত ১৮৩২ত ওলোৱা বিলিয়ম বৰিনছনৰ অসমীয়া ব্যাকৰণ বিষয়ক পুথিয়েই দাই।

ডক্টৰ নেথন ব্ৰাউন (১৮০৭-১৮৬০) অসমীয়া খৃষ্টীয় সাহিত্যিকৰ জন্মস্থিৰ প্ৰথম। ১৮০৭ ব. ২২ জুনত আমেৰিকাৰ বুল্ফাৰ্ডৰ কোনো এক নগৰত এওঁ ওপজে; ন বছৰ বয়সত এওঁ বুট বৰ্ধত লগ লাগে আৰু কুৰি বছৰত বিলিয়মছ কলেজৰ প্ৰেজুৰেণ্ট হয়। পোনতে নিম্ন দেশতে এওঁ কিছুমান দিন শিক্ষকতা কৰে আৰু কোনো এখন কলেজত লেক্চাৰাৰ কৰে। তাৰ পাছত মিশনেৰী নিযুক্ত হৈ নিম্ন লগা-ভিকতা লৈ ১৮৩৩ত এওঁ যান দেশৰ মৌজমেণ্ট পায়হি। তাত দুবছৰ মাথোন থাকি কষ্টৰ পৰিয়ালে

সৈতে এটি চেপা-কল সৰ্বহ কবি গদিয়াত বহেহি। অলপ দিনৰ ভিতৰতে খামতি আৰু অসমীয়া মাত-কথা শিকি তেওঁলোকে নৰৈ পতা পঢ়াশলিৰ বাবে ব্ৰাউনে এই দুই ভাষাতে পঢ়াশলীয়া পুথি লিখে। তাৰ পাছত তেওঁ বাইবোলখন অসমীয়ালৈ ভঙা কামত বাতি-দিন কবি একাণ-পতীয়াৰকৈ লাগে। ১৮৩৮ ৰ সেপ্তেম্বৰত এওঁৰ জীয়েক কুমাৰী ছফিয়া টুকায়; কিন্তু সন্তপ্ত পিতৃ-মাতৃয়ে সেই পুথি লিখা, ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰা, আৰু পঢ়াশালিত শিকোৱা কামৰ পৰা মুৰ নাদাঙিলে। ১৮৩৯ ৰ জানুৱাৰীৰ খামতি বিদ্রোহত এওঁলোকে কথমপি প্ৰাণ লৈ জয়পুৰলৈ পলাই সাৰে। এই বছৰৰে মে'ৰ পৰা এওঁলোকে আকৌ জয়পুৰত চেপা কল বহুৱাই অসমীয়া, ছান, চিংফো, নগা আদি ভাষান্তৰ মীৰ আৰু অসমীয়া দুই বিধ হবফেবে ছপা কাম চলায়। ১৮৪৪ ত কটকট পৰিয়ালেৰে লগ লাগি এওঁলোকে তাৰ পৰা শিৱসাগৰলৈ যায়, আৰু এয়ে অসমত থকা তেওঁৰ বাকী ছোৱা কালৰ পৰিত্ৰ কৰ্মক্ষেত্ৰ হয়। কুৰি বছৰ কঠোৰ প্ৰবাস আৰু পৰিশ্ৰমৰ পাছত ১৮৫৫ ত এওঁ অসম এবে, আৰু পাছৰ পোন্ধৰ বছৰ কাল নিজ জন্মভূমিত কটায়। এওঁ আমেৰিকান্ বেপাৰী কাকতৰ সম্পাদক আছিল, আৰু ৰাজনীতিত দাসৰ প্ৰধাৰ ঘোষ বিৰুদ্ধবাদী নেতা আছিল। ১৮৭২ ত এওঁ জাপানলৈ যায় আৰু য়াকোহামাত থাকি জাপানী ভাষা শিকি ছবছৰৰ ভিতৰত জয়ে জয়ে নিউ টেটামেণ্টৰ জাপানী ভাঙনি উলিয়ায়। ১৮৮৬ ৰ ১ জানুৱাৰীত ৭৯ বছৰ বয়সত য়াকোহামাত এওঁ টুকায়।

অসমীয়া সাহিত্যলৈ ব্ৰাউনৰ দান স্বৰূপতে অনুলন। ১৮৩৬ত অলিবৰ টি কটকটেবে এৰেই পোনতে অসমত আৰু-চেপা কল বহুৱায় আৰু ইয়াত ভবি দিয়াৰ মুঠেই আঢ়ৈ মাহৰ ভিতৰত শিক্ষা-বিস্তাৰৰ বাবে পঢ়াশালি পাতি জয়ে জয়ে তাৰ বাবে অসমীয়া পুথি লিখে আৰু নিজে ছপাই উলিয়ায়। এৰেই পোনতে নিউ টেটামেণ্টখন সম্পূৰ্ণকৈ অসমীয়ালৈ ভাঙি ১৮৪৮ ত ছপাই উলিয়ায়, আৰু "আমাৰ ত্ৰাণকৰ্তা প্ৰভু ঋণ্ডৰ নতুন নিয়ম" নাম দিয়া এই পুথিখন ১৮৭৩ ৰ ভিতৰত শিৱসাগৰৰ বেপাৰী মিশ্বন প্ৰেছত চাৰি বাৰ ছপা হৈ ওলায়। ব্ৰাউনে নিজে ইয়াৰ তিনি সংস্কৰণ উলিয়ায়; চতুৰ্থ টি এওঁ অসম এৰাৰ পাছত আৰু পঞ্চমটি ১৮৯৮ ত কলিকতাৰ বেপাৰী মিশ্বন প্ৰেছৰ পৰা ওলায়। "মাধি, মাৰ্ক, লুক, মোহান, এই চাৰিখন পুথি

পৰা ক্ৰমেৰে লিখা খুঁটৰ বিৱৰণ আৰু স্তম্ভ বাৰ্তা" বোলা এওঁৰ আন এখন পুথি এওঁলোকৰ শিৱসাগৰৰ প্ৰেছতে ১৮৫৩ ত প্ৰকাশিত হয়। অসমীয়াত ওলোৱা ৩৩০টি খুঁটৰ তুলি-গানৰ তিতবৃত্ত ৬০টা অক্ষয় ব্ৰাউনৰে অনুদিত। ইয়াৰ উপৰিও এওঁৰ বিষয়ক জ্ঞান ভালেখিনি পুথি লিখি উলিয়ায়। "দি ই'ল'য়নফৰ্ড কীন্" নামৰ এখন পুথিত এওঁৰ বিদেশত ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰা অভিজ্ঞতা-খিনি বৰ্ণোৱা আছে, আৰু তাত অসমৰ 'সৰ্গনা' অতি ধনীৱাকৈ দিয়া আছে। অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ সৰ্গত এওঁক পোনপটীয়া সম্পৰ্ক থকা আৰু কেইবাটাও সাহিত্য-কীৰ্তি আছে; অসমীয়া পুথি পুথি আৰু বাইকে বুৰঞ্জীৰে, স্বৰ্গৰ মুখৰ পৰা বন্ধা কবিতাৰে বাট-দেখাওঁতাও এওঁৰেই। ১৮৫০ ৰ পৰা দহ বছৰৰ ভিতৰত এওঁ দুখুশিখন ভেলে-পুথি পোচায়; তাৰ গিহৰ তিনি দুখি বছৰৰো অধিক কাল এই বিষয়ৰ কোনো লাগতিয়াল বস্তু কোনো ফালৰ পৰা হোৱা নাছিল। ১৮৫৪ ত প্ৰকাশিত 'তামুলী কুকনৰ' অসম বুৰঞ্জী, ১৮৫০ ত প্ৰকাশিত চুটিয়া বুৰঞ্জী, আৰু বহুল কাৱ্যৰ অসমীয়া পদ-গীতৰ প্ৰকাশ সকল ব্ৰাউনৰ আশাতীয়া চেষ্টাৰ ফল। ১৮৫৬ ৰ জাহাৰীত ব্ৰাউনেই কটবেৰে লগ লাগি এলিছ "অকনোদই" কাকত পোনতে উলিয়ায়। ১৮৫৮ ত এওঁৰেই অসমীয়া কাকতখনমূলক দ্বিতীয় পুথি ইংৰাজীত প্ৰকাশ কৰে। অসমীয়া ভাষাৰ বোলিকতা সম্পৰ্কে যুক্তি-প্ৰমাণ দি লিখা এই পুথিৰ পাতনিখনি বহুলীয়া।

এলিজা ব্ৰাউন এওঁৰ দুখ-দুখ আৰু ধৰ্ম-কৰ্মৰ সফল সহভাগিনী আছিল। কিতাপ লিখা, প্ৰচাৰ কৰা আৰু শিক্ষকতা কাৰ্য আদি সকলোতে এওঁ সৈনিক প্ৰাণপণে সহায় কৰিছিল। জীৱক ছফিয়া কুকোৱাৰ পাহতো সৈনিক কামত ব্যাঘাত হয় বুলি ১৮৫৯ ৰ ১৩ ফেব্ৰুৱাৰীত অক্ষয় পুত্ৰটিক লৈ এলিজা অকলে ব্ৰহ্মপুত্ৰইতি নামেৰে চাৰি মাহৰ বাট কলিকতালৈ ওটিয়াই যায়। পুত্ৰকৰ শকত-নিৰ্ঘাত স্বাস্থ্য আৰু চিকিৎসাৰ কাৰণে কলিকতালৈ বাওঁতেও, নাহতে এলিজাই তেওঁৰ "গণনৰ অক্ষ" নামৰ পুথিখন লিখি শেষ কৰি গুৱাহাটীৰ পৰা নিজ হুপা কলত হুপাৰলৈ পঠিয়ায়। শিশু সাহিত্য-ৰূপে এখন অসমীয়া সাধুৰ কিতাপ এলিজায়ে ১৮৫০ ত প্ৰকাশ কৰে।

উত্তৰ হাইলছ ব্ৰজন্ (১৮১২-৮৩) খৃষ্টীয় ত্ৰিমূৰ্তিৰ দ্বিতীয়টি। ১৮১২-ত আমেৰিকাৰ নিউইৰ্কৰ নৰ্থে নামৰ ঠাইত হাইলছ ব্ৰজন্ৰ জন্ম হয়। এওঁ হেমিণ্টনত শিক্ষা লাভি ২৪ বছৰ বয়সত পাত্ৰী নিযুক্ত হয়। এওঁৰো অসম-